

Bölüm 15

DIŞ TİCARET HADLERİ VE DIŞ TİCARET HADLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER¹

Metin YILDIRIM²

Giriş

Bir ulusal ekonominin dünya ticaretiyle ne ölçüde bütünleştiğini ve bu ticaretten ne kadar pay aldığını açıklayan birçok gösterge vardır. Bunlardan biri de ülkenin dış ticaret hadlerindeki değişimdir. Çünkü dış ticaret haddi, aslında bir teknik ölçüt ve basit bir oran olsa da, bu orandaki değişim, birçok göstergenin yanısıra ilgili ülkenin ekonomik büyümesi, dışa açılması ve sanayileşmesi ile dış ticaretindeki yapısal değişme arasındaki ilişkileri açıklamaya yarayan bir göstergedir.

Çok farklı dış ticaret haddi kavramı olsa da bunların tamamının dayandığı ihracat fiyat endeksinin ithalat fiyat endeksine oranlanmasında sanayi ve tarım ürünlerinin paylarının değişimidir. İhracatta sanayi ürünlerinin payının sanayileşme ile ne ölçüde uyumlu olarak geliştiğinin tespiti için uygulanan en önemli araçlar; gümrük ve kur politikalarının etkinliğini ölçmektir.

Çalışmada dış ticaret hadlerinin tanımı ve bunları kısa ve uzun dönemde etkileyen faktörler teorik olarak açıklanmış, Ticaret hadleri ile ilgili olarak teorik tartışmaların özünü oluşturan “Singer-Prebisch Tezi”, temel görüşleri, bunlara yöneltilen eleştiriler ve mücadele yolları ile birlikte açıklanmaya çalışılmıştır.

Dış Ticaret Hadleri Tanımı ve Türleri

Her ülke nispeten düşük maliyetlerle ürettikleri mallarda uzmanlaşarak uluslararası rekabete katılmaktadır. İhtiyaç duyduğu çeşitli malları da yine dünya pazarlarından karşılamaktadır. Ülkenin ihracat ve ithalatının toplamı olan ticaret hacmi, çok yönlü ve karmaşık bir yapı göstermektedir. İhracat ve ithalat biri diğerinin sebep ve sonucu denebilecek kadar iç bağlantıları güçlü faaliyetlerdir. Uluslararası piyasalarda oluşan fiyatlar, ülkenin birim ihracatına karşılık kaç birim ithalat yapılabileceğinin göstergesi durumundadır.

İhracat ve ithalat fiyatlarındaki değişme ülkenin dış ticaretinde karlı ve zararlı olduğunu göstermektedir. Yapılan ihracat ve ithalat ile dış ticaretin durumunu ölçmek için Dış Ticaret Haddi (DTH) kullanılır. DTH, bir ülkenin ihraç malları fiyatları ile ithalat malları fiyatları arasındaki oransal ilişkidir (Kumbaracıbaşı,1976:77). Ticaret

¹Çalışma, yazarın “Gümrük Vergileri ve Kur Politikalarının Dış Ticaret Hadlerine Etkisi (Türkiye Uygulaması: 1982-1996 Dönemi) isimli Doktora Tezi’nden türetilmiştir.

²Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, myildirim@konya.edu.tr

Yansız yenilikler, emek ve sermayenin marjinal verimliliğini aynı oranda artırır. Bir birim mal için gereken emek ve sermaye miktarları azaltılarak iki orandan da aynı oranda tasarruf sağlanır. Yansız yenilik durumunda, sabit faktör fiyatlarından bir birim malın üretimi için kullanılan girdi miktarları mutlak olarak azalmakta, fakat faktör yoğunluğu değişmemektedir.

Sermaye tasarrufu sağlayan teknik yenilikler, emeğin marjinal verimliliğini sermayeye oranla daha fazla yükselterek, emeği sermayenin yerine ikame ederek sermaye açığa çıkartırlar. Sermaye tasarrufu sağlayan bir yenilik durumunda üretim etkisi aşırı ticareti azaltıcı yönlüdür ve ticaret hadleri ülkenin lehine döner.

Emek tasarrufu sağlayan bir teknik ilerleme ise sermayenin marjinal verimliliğini emeğinkinden daha fazla artırır. Bunun sonucu daha çok emek açığa çıkar veya sermaye yerine emek ikame edilir. Emek tasarrufu sağlayan bir yenilik durumunda, üretim etkisi aşırı ticareti arttırıcı yönlüdür. Hiçbir düşük mal bulunmaması varsayımında gelir artışı her iki malın talebini mutlak olarak arttıracağı için ticaret hadleri ülkenin aleyhine değişir (Karluk, 2003: 132).

Sonuç

Ticaret hadleri ekonomiler arası ticari ilişkilerin izlenmesine en tutarlı yoldur. İhracat ve ithalatın oransal gelişme eğilimleri dış ticaret hadleri açısından önem taşımaktadır. Dış ticaret hadlerinin değişmesinde gümrük tarifeleri, döviz kuru politikaları, dış transferler ve teknolojik değişim gibi faktörler rol oynamaktadır.

Gelişmiş ekonomiler, dünya ticaretinden hem daha fazla pay almakta hem de fiyat hareketlerinden kazançlı çıkmaktadırlar. Bu yüzden dış ticaret hadleri gelişmiş ekonomilerin lehine değişmektedir. Gelişmekte olan ekonomilerin ürettikleri ve ihrac ettikleri tarım ürünlerinin dünya piyasası fiyatları nispeten gerilemekte olduğu için kayıpları çoğalmaktadır. Bu ülkeler ihtiyaç duydukları yatırım malları ve petrol ithalatını yükselen fiyatlarla alma mecburiyetinde oldukları için genel ekonomik dengeleri de bozulmaktadır.

Singer-Prebisch Tezi, dünya ölçeğinde eleştirilere rağmen, günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Tezin gerçekleşmesinde ilkel mallar ve gelişmekte olan ülkelerin ticaret hadleri ile ilgili çalışmalarla mal türleri yanında piyasa yapıları, pazar gücü, kurumsal katılıklar gibi faktörler de etkili olmaktadır. Dış ticaret hadlerinin ülke lehine gelişmesinde, ihracatın yapısının emek-yoğun mallardan teknoloji ve sermaye-yoğun alanlara doğru kayması ve yüksek teknolojili ürünler üretimine bağlıdır.

Kaynakça

- Appleyard Y.D. & Fild A.J. (1992). *International Economics*, University of North: Boston.
- Dinler, Z. (2016). *İktisada Giriş*. Ekin Kitabevi Yayınları, 22. B.: Bursa.
- Düğer, İ. H. (1991). Ticaret Hadlerindeki Değişmenin Anlamı ve Gelir Dağılımı. *Afyon İ.İ.B.F. Yıllığı:1991, Anadolu Üni. Yayın No:9*: Eskişehir.
- Düğer, İ. H. (1990). Ticaret Hadlerinin Teorik Yapısı. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. C. VIII, S.1-2: Eskişehir.

İktisadi ve İdari Bilimler Cilt I

- Engin, N. (1992). *Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler*, İTO Yayını: İstanbul.
- Ertürk, E. (1994). Döviz Ekonomisi, Der Yayınları: 146: İstanbul.
- Guitton, H. (1965). *Economie Politique*, 4^e Ed. Dalloz: Paris.
- Haberler, G. (1970). *Dış Ticaret Teorisine Genel Bir Bakış*. (Necati Mumcu Çev.). İ.Ü. Yayın No: 1503, Ofset Matbaacılık: İstanbul.
- Hodgson, J. S. & Herander, M.G. (1985). *International Economic Relations*, Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs: New Jersey.
- Kalaycıoğlu, S. (1991). Dış Ticarete Korumacılık ve Liberasyon. Teori ve Dünyadaki Uygulamalar, Beta Basım yayını No:298: İstanbul.
- Karluk, R. (2003). *Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika*. Beta Yayınları, 7.B.: İstanbul.
- Kazgan, G. (1985). *Ekonomide Dış Açık Büyüme*. Altın Kitaplar Yayınevi, 2. B.: İstanbul.
- Krugman, P.R. & Obstfeld, M. (1992). *Economie International*. Premisses De Boeck Universite: Brüksel.
- Kumbaracıbaşı, O. (1976). *Dış Ticaret Teorisi ve Uluslararası Ekonomi*. Ankara İ.T.İ.A. Yayını No: 37: Ankara.
- Layard P.R.G. & Walters A.A. (1978). *Microeconomic Theory*, Mc.Graw-Hill, INC.: ABD.
- Lipsey, R.G. & Courant P.N., & Purvis, D.D. & Steiner P.O. (1993). *Economics*, Harper Collins College Publishers, Inc., 10 East 53rd Street: New York.
- Nemli, A. (1979). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası*. (İ.Ü.İ.İ.B.F. Yayın No.2595: İstanbul.
- Prebisch, R. (1985). Commercial Policies in Underdeveloped Countries. *American Economic Review, Papers and Proceedings*, Vol. 49.
- Robertson, D. (1982). *Uluslararası Ticaret Politikası* (Ayşe Trak, Çev.) Akbank Kültür Yayınları: İstanbul.
- Romeuf, J. (1958). *Dictionnaire Des Sciences Economiques*, Presses Universitaires de France (PUF):-Paris.
- Seyidoğlu, H. (1973). Ticaret Hadleri, Önemi, Çeşitli Tanımları, Doktrin Tartışmaları ve Değerlendirme. *A.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi*, C.1, S.6.
- Seyidoğlu, H. (2017). *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama*, Güzem Can Yayınları No.32, 21.B: İstanbul.
- Sürmeli, C. (1983). *Kambiyo Kuru ve Ticaret Hadleri Teori, Modeller ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama*, Uzmanlık Tezi: DPT: Ankara.
- Viner, J. (1975). *Studies in the Theory of International Trade*, Publishers. Clifton.